

EGY TÉMA TÖBB KÖNTÖSBEN
(Ivan Bukovčan, Viktor Rozov, Thurzó Gábor, Wolfgang Johó)

DR. HEKLI JÓZSEF–SZŐKE LAJOS

(Közlésre érkezett: 1977. február 8.)

A világirodalom történetében vannak olyan periódusok, amelyekben egy bizonyos téma, egy-egy jellegzetes életérzés vagy hangulatváltozás a legkülönbébb íróknál egyszerre és egy időben jelentkezik, s ugyanakkor a más-más nemzethez tartozó és különböző stílusirányt, alkotómódszert, világnézetet képviselő alkotók feltűnően hasonló módon reagálnak az adott „szüzsére”. Jól példázza ezt az a világirodalmi téma, amely az ötvenes–hatvanas évek fordulójától került előtérbe, nevezetesen a néhány évtized távlatából való szigorú önvizsgálat. Ez a „kiből kit csinált” a viharos történelem és a göröngyös élet a hatvanas évek közepétől kezdve több nemzet irodalmának egyik jellegzetes kérdésévé vált. Az írók – főleg a drámaírók, de a próza mesterei is – általában kerek évszámú érettségi találkozókat „rendeznek” műveikben, s a jubilánsok az évtizedek tanulságainak fényében összehasonlítják felnőtt életüket egykori önmagukkal, amikor még mindannyian tele voltak merész vágyakkal, pompás tervekkel, finom, tiszta érzelmekkel. Az évek során, a külső és belső események hatására aztán szép lassan elfelejtődtek a nagyszerű álmok, megkoptak és lehültek a lángoló, nemes érzések és indulatok, s a reményteljes, maturált ifjabból elégedetlen vagy éppen igénytelen felnőttek lettek. A 60-as évek írói – természetesen más-más aspektusból – éppen arra keresnek választ műveikben, hogy mi az oka annak, hogy sok ember és emberi jellem elsilányult, deformálódott, miért adták fel oly sokan ragyogó fiatalkori elképzeléseiket, s miért törődtek bele az egysíkú, unalmas, számukra érdektelen életbe? A dolgozat adta szűk keretek között négy különböző nemzet írójának műveit vesszük vizsgálat alá, amelyekben a vázolt kérdések különféle interpretálást kaptak. Mivel rövid cikkünkben nem vállalkozhatunk a négy alkotás mindenoldalú eszmei-politikai és esztétikai-formai elemzésére, ezért csupán az érdekes közös téma néhány sajátos, egyéni írói megragadását igyekszünk érzékeltetni, és egy-egy általános-közös tanulságra rámutatni.

A négy kiválasztott szerző és mű a következő: a szlovák Iván Bukovčan *Struccok estélye* (Pštrosi večierok, Tatran 1968), a szovjet Viktor Rozov *Érettségi találkozó*-ja (Tradicionnij szbor, Moszkva 1967), a magyar Thurzó Gábor *Zárórá*-ja (1974. Budapest) és a német Wolfgang Johó *Érettségi találkozó*-ja (Das Klassentreffen, Berlin 1968).

Részletesebben csak Iván Bukovčan és Viktor Rozov drámáival foglalkozunk, mivel művészigleg – véleményünk szerint – azok a legizgalmasabb és legsikerültebb alkotások.

Az utóbbi 20 év szlovák drámairodalmának egyik legkiemelkedőbb alakja Iván Bukovčan több művében foglalkozott mélyrehatóan napjaink, vagy a közelmúlt visszásaival, és próbált művészi eszközökkel arra is rámutatni, hogy az ellentmondások milyen reakciókat váltottak ki az emberi természetben. Egy trilógia részét alkotja a

Struccok estélye című tragikomédia, mely tematikájában és a társadalmi viszonyokat érintő kritikájában nem marad el a hasonló szüzséjű kortárs külföldi színdaraboktól. A trilógia tartalmilag egymástól messze álló három művét a társadalom és az ember bonyolult viszonyának elemzése köti össze. Mint egy a szenvedő alanyok közül, de egyúttal mint kritikus szatíráiró rajzolja meg az ötvenes éveket a Struccok estélye című tragédiájában. Egyáltalán nem igyekszik szépíteni, vagy elkenni a problémákat, ellenkezőleg, éleslátóan mutat rá, hogy a társadalmi torzítások az emberek közti viszonyt rontották meg, amely aztán az egész társadalom hamis beállítottságához vezetett. A műhöz a közvetlen indítást a hatvanas években Csehszlovákiában lejátszódó, a szocialista társadalmat tisztító folyamatok adták. Ebben a darabban a fő társadalmi pszichológiai motívum a félelem, a kor közbetegsége és ennek deformáló hatása az emberek tetteire. A cselekmény egy szlovákiai kisvárosban játszódik le, ahol 25 éves érettségi találkozóra 9-en gyűltek össze az egykori hírhedt VIII. B. osztály tanulói közül. Ifjúságuk csínyjeit idézik fel, amikor még sólymok módjára éltek, szabadon, bátran, egy olyan országban, ahol Hlinka gárdája tartotta félelemben az embereket. S a csíny kapcsán felmerül osztályfőnökük, Mrázik tanár úr, gúnynevén Harcsa alakja, hiszen ő volt szinte majd minden ifjúkori heccelődésük célpontja. Régivágású tudóstanárr, klasszika filológus, aki naiv becsületességére ráfizetve megjárta a németek, de az új rend börtöneit is.

Nem merték meghívni a találkozóra, mert féltek a vele való személyes találkozástól, de mégsem tudták elkerülni felidézett szelleme előtt önnön vétkességeikkel való szembenézést. Magas beosztású és egyszerű emberek vallanak sorsukról, vádlóan, önsanyargatóan, de egyúttal mentegetőzve is, melynek során, mint háttér kirajzolódik az 50-es évek, a személyi kultusz idejének Csehszlovákiája. Bukovčan nagyon jól látta meg, hogy a személyi kultusz hibáinak okozói tulajdonképpen ők maguk, a VIII. B. egykori tanulói, akik a nehezebb körülmények között gyáváknak bizonyultak, inkább visszahúzódtak az igazságért folyó harctól, s strucc módjára éltek tovább életüket. Ha nem is közvetlenül, de mégis miattuk jutott börtönbe Harcsa, mivel egyedül ők tehetek volna érte valamit, ehelyett azonban közömbösen fordultak el tőle. A mostani önvallomások, úgy tűnik a gyónás tisztító erejével hatnak rájuk, de jobban belegondolva bizony észrevesszük, hogy most, a már megváltozott feltételek között sem sokat változott egyéni magatartásuk. A közéleti tevékenység egykori irányítottsága miatt kialakult póráz-tudat sorsérzése már csontukig hatolt, s ettől megszabadulni számukra tulajdonképpen eddigi eszméik újraértékelését jelenti, amely még egy félelemmentes demokráciában is nehéz feladat. Az ellentét, a drámai konfliktus a szereplők között csak közvetve, Harcsához való viszonyukon keresztül érződik, ezért nem sikerült egy egységes drámai szituációt létrehozni. Emellett az egységet jelentő keret, az osztály is szétesik egyénekre, melyek különböző szempontokat képviselnek, mégis nagyon nehéz azonosítani, hogy ki milyen felfogás képviselője. A szinte anonimitás kódéből csak igen ritkán bukkan fel egy-egy határozottabb alak. Bukovčan nem tudja teljesen függetlenül a kor negatív hatásától a nézőpontok egész változatosságát kialakítani.

Retrospektív személyes példák sorakoznak egymás mellé, egész mozaiksort hozva létre, anélkül, hogy variálnának, olykor szinte egymást ismétlik meg. Csak a darab második részében kezdenek polarizálódni a figurák, Markov és Serif képezve a szemben álló csoportok központi alakját. Bukovčan teljesen diszkurzív formát választott darabja nyelvél, ami ugyan publicisztikai egyenességet kölcsönzött neki, azonban megvoltak a maga határai is. A szüzsé felépítésénél nem mindig lehetett dialógusokkal operálni, a szereplők olykor kifogytak a témából, s ekkor volt kénytelen humorhoz folyamodni, ami itt ráadásul elég fanyarul sült el. A szerző vitathatatlan érdeme azonban, hogy a darab aktuális jelentését általános emberivé tudta szélesíteni, hol színpadi szimbólumokkal, hol

a beszéd stilizálásával. El kell azonban ismerni, hogy Bukovčannak ez a darabja is sokkal nagyobb sikert aratott a nézők közt, mint az óvatoskodó kritikusok szemében.

– Egy nemzedék önbírálata, társadalmi helyállása áll a neves szovjet drámaíró Viktor Rozov művének a középpontjában is. A moszkvai Központi gyermekszínházban óriási sikert aratott drámájában, az Érettségi találkozó-ban szintén azt vizsgálja, hogy „negyvenes” hőseire milyen hatást tett az idő, a viharos történelem, a második világháború, a családi élet, a munka, és ki-kí hogyan állta ki az idők próbáját, erkölcsi értékrendje és embersége hogyan változott. A műben az író éppúgy felveti a politikai morál néhány kérdését, mint a magánélet bonyodalmainak erkölcsi paradoxonait. Ebben a legszélsőségesebben változatos kritikai visszhang ellenére is legjobb és eddigi legérettebb színművében Rozov a legfiatalabb szovjet írónemzedék bátorságával és az érettebb, többet látott alkotó tapasztalatával mond megszívlelendő véleményt a társadalom erkölcsi értékrendjének néhány visszáságáról és furcsaságáról. Az Érettségi találkozó-ban az író mintegy összegezi korábbi nézeteit is, és az a végső tanulság, hogy az egyre bonyolultabbá váló életben nehéz mindenre pontos és megfellebbezhetetlen választ adni. Nincs formula, nincs sablon, a kérdéseket lehet ugyan határozottabban, élesebben exponálni, de a feleleteket néha csak „sugallni” lehet.

A Rozov-dráma cselekménye igen színes és változatos. A jubileumát ünneplő moszkvai iskolában egyszerre két nemzedék tart érettségi találkozót illetve bankettet, a huszonöt évvel ezelőtt érettségizettek és a frissen maturáltak. A „negyvenesek” negyedszázad távlatából mérik fel az emberré formálódás esztendeit, s vonnak párhuzamot mai életük és az érettségi vizsga korszaka között. Hogyan állták ki az idők próbáját, milyen emberek váltak belőlük? – ezekre a kérdésekre keresik lázasan a választ. Az ifjú „érettek” viszont önfeledten szórakoznak, táncolgatnak, huncutkodnak. Az ünnepi események során a két generáció képviselői futólag többször is összetalálkoznak, s ilyen alkalmakkor nem rejtik véka alá az egymásról vallott – nem mindig hízelgő – véleményüket sem.

Rozov fő figyelme azonban elsősorban a jubiléumokra irányul, róluk akar sok mindent elmondani. 1941-ben az osztályból huszonhatan tettek érettségi vizsgát, s akkor mindannyian vidám gyerekek, optimista tervekövcsök voltak. A huszonöt éves találkozóra csak kilencen jöttek el, néhányan elestek a háborúban, mások szétszóródtak a nagyvilágban. A hangulatos esten kilenc negyvenkét éves ember ismerkedett újra egymással, s próbálta feleleveníteni az egykori közös fiatalságot.

Az író mind a kilenc hőst külön-külön is részletesen bemutatja. Agnyija Szabina, az eszes szépasszony jónevű irodalomkritikus, aki szereti a fényes látszatot, ezért férjet is cserélt, Olga Noszova vidéken él, s nyíltan elégedetlen életével, Makszim Petrov „csak” benzinkutas, Ligyija Belova egyszerű tisztviselő, Jevgenyij Puhov tanár egykori iskolájában, Ilja Tarakanov kémiaprofesszor, aki igencsak távol került a való élettől, Pável Kozin raktárvezető, hangoskodó, éretlen ember, Alekszandr Maskov, Agnyija második férje, jeles fizikus, s végül a főhős, Szergej Uszov – akit elhagyott nagy szerelme, a hiú és nagyravágyó Agnyija – akinek pontos kilétét az író homályban hagyja.

A jubileumi érettségi találkozáson az újrakismerkedés bizonytalan és izgalmas öröme után a „negyvenesek” a kavargó beszélgetések teremtette kényes helyzetek és fura szituációk nyomán – néhány kivételtől eltekintve – rádöbbennek arra, hogy az életben nem a látványos sikerek, a pozíció, a személyes karrier a legfontosabb, hanem az ember belső tartása és embersége. A drámában az író filmszerű epizódokban felvázolja hőseit, kialakítja az alapszituációt, de lényegében semmi sem kezdődik el és a mű végén semmi sem oldódik meg. Minden hősnek megvan a saját lelki konfliktusa, azzal indul a darabban, de az események során csak a konfliktus intenzitása változik, nem következik

be a kulmináció. Mindez azonban inkább érdekessé teszi a színművet, s nem csökkenti dramaturgiáját. Az Érettségi találkozó egyik kompozíciós sajátossága abban rejlik, hogy a hősök nem a holnapba, hanem a múltba néznek, visszafelé. A múlttal való találkozás viszont új értelmet és fordulatot adhat a zajló jelennek. Nem a múltat kell folytatni ott, ahol egykor félbeszakadt, hanem a tanulságokat levonva, a jelenben kell felhasználni azokat, mondja Rozov művében. Az író világosan kifejezésre juttatja azt is, hogy bár sok mindenért a kor a felelős, de az alapvető felelősség mégis az egyének vállain nyugszik. Az ember életének anyagi kontúrait nagymértékben a körülmények, a környezet határozza meg, de a lelki „paraméterek” elsősorban magától az embertől függenek.

A pontosabb, az érzékletesebb összkép kedvéért Rozov lelkileg lemezteleníti a „negyveneseket”, mindegyiknek külön-külön is tükröt tart, hogy megláthassa benne, mivé lett, mit tett? Az író kérlelhetetlen biztonsággal megmutatta, hogy mikor az ember „valakivé” lesz, igyekszik fokozatosan belenőni a szerepébe, felveszi az „alakot”, de legtöbbször nem érzékeli, vagy nem akarja észrevenni a diszharmoniót a felvett „alak” és valódi önmaga között. Éppen ezért Rozov levette a maszkot hőseiről, szembesítette őket egykori önmagukkal, mikor még mindannyian egyformák, egyenrangúak voltak. Ily módon, huszonöt év távlatából a legtöbben megértik, hogy nehéz már változtatni elrontott életükön, s visszatérni ifjúkori ideáikhoz, mert az elhagyott eszmék, a meg nem tartott fogadalmak, az elszalasztott szerelmek vissza nem jönnek. Volt, elmúlt! Agnyija Szabina – Szergej Uszov mellett – ugyancsak a darab reflektorfényében áll, aki sohasem akart a szürke középszerűek sorában megrekedni, bármi áron feljebb akart kapaszkodni a társadalmi ranglétrán, s az előmenetelért mindenre hajlandó volt, ifjúkori álmait és eszméit éppúgy megtagadta, mint a hajdan vele együtt „lángoló” első férjét, Uszovot is. Agnyija feláldozta önmagát, az énjét, feladta elveit, hogy felülkerekedhessen a „tömegben”. Az új férj, a fizikus professzor, Maskov oldalán úgy érezte, hogy „valaki” lett, különb, mint a többi.

Rozov Agnyija Szabina, a befutott irodalomkritikus sorsán keresztül félreértelmezhető utalásokkal azt is megmutatta, hogy a tökéletes jómód, a ragyogó toalett, a doktori cím, az eszes, neves férj még nem biztos, hogy igazi megelégedettséget és őszinte boldogságot is jelent. S hogy ez mennyire így van, akkor vált teljesen világossá, mikor újra feltűnt az első férj, Szergej Uszov, aki iránt Agnyija még az évek múlásával sem lett teljesen közömbös. A tudós asszony élete végül is egy tehetséges, érzelmileg többre hivatott ember lelki drámájával terhes. Lelki kiszáradása önmagának is újra és újra konfliktust okoz. De az esztendőik során megkeményedett, elkérgesedett lelke már nem nagyon tud megújulni, megváltozni.

A dráma igazi főhőse, az író nézeteinek darabbeli képviselője Szergej Uszov, aki az események során nemegyszer a háttérben marad, de ilyenkor is érződik – Rozov határozottan érzékelteti –, hogy meg nem alkuvó természete, magas erkölcsi mércéje mindig a többi figura fölé emeli. Bár külsőleg ő is kissé megöregedett, de lélekben és gondolkodásban olyan könnyed és fiatalos maradt, mint huszonöt éve volt. Uszov sok-sok év után is természetes, jóra és szépre vágyó ember, és ez a fontos, hangoztatja Rozov, s nem pedig az, hogy ki lett belőle. Az író szándékosan nem fedi fel Szergej foglalkozását, kilétét, és tréfálkozva hol tengerészkapitánynak, hol állatorvosnak, hol agronómusnak titulálja, ezzel is nyomatékosan jelezve, hogy nem a tisztség, nem cím vagy a rang a leglényegesebb az életben, hanem az, hogy ki maga az ember, és mi lakozik benne. Közvetve ő az író nézeteinek, véleményének a szócsöve.

Az ünnepélyes találkozás folyamán Szergej Uszov így vagy úgy leckét ad az életből minden egykori osztálytársának, elsősorban a volt feleségnek, az irodalmi ítéleteiben is rideg maradt Agnyijának, megéreztetve vele, hogy az életben a választás igen kétélű dolog;

van akinek a cím kell, van akinek az ember. Uszov közvetve nem egyszer azt is megfogalmazza ifjúkori barátainak – s ez az egyik legfőbb rozovi alap gondolat! – hogy a modern világban a tisztaság, szép emberi érzések nem kevésbé jelentősek és fontosak, mint az ész és a siker, s a valódi emberi boldogság aligha teljesen azonos a megszokottá válható látványos külsőségekkel és hangzatos sikerekre való örökös törekvéssel.

Bár Rozov eddigi legérettebb drámájáról, az Érettségi találkozósról a kritikusok a legkülönféleképpen vélekedtek, ennek ellenére – ahogy lenni szokott – a zajos színpadi sikert mindez nem befolyásolta.

Az európai drámaírók nemzeti önkritikájának témája a magyar drámairodalomban is megjelenik. Thurzó drámájából kitűnik, hogy a szinte azonos történelmi sors hasonlóan formálta a mi társadalmunk emberét is. Minden bizonnyal Franz Werfel Érettségi találkozó című kisregénye adta az ötletet Thurzó Gábor Négyen a harminchatból (1958) elbeszéléséhez, amelyet Záróra címmel dolgozott át (1962-ben) színdarabbá. A drámában 30 éves érettségi találkozóra gyűltek össze egy budapesti vendéglő kerthelyiségében a hajdani osztálytársak. A múlt közös emlékeit kutatva a beszélgetés egyre inkább Tormos Gusztávra terelődik, aki véleményük szerint a „legsikeresebb” karriert futotta be mindannyiuk között. Most sincs ott a találkozón, csupán telefonon kéri a jubilánsokat, hogy várjanak rá, ezúton is utalva arra, hogy neki, a fontos közéleti személyiségnek társadalmi elkötelezettségei vannak, amelyek lefoglalják s irányítják magánéletét is. A hajdan volt osztálytársak közül elsőként Steingruber, egykori horthysta főhadnagy, jelenleg pedig a revűszínház hegedűse, emlékezik, s mesél Tormos-Trummer Gusztiról. Visszatekintő szerkesztés révén a múlt megelevenedik a színpadon, s most már nem visszaemlékezésekből, hanem a valóságos eseményeken keresztül bontakozik ki Tormos Gusztáv jelleme. Minden cselekedetének egy rugója van: bármi áron érvényesülni, előbbre jutni, s a megszerzett pozíciót körömszakadtáig védeni. Két fontos történelmi-társadalmi esemény állított próbakövet a kortárs nemzedék helytállásának lemeréséhez, a felszabadulás, majd az 1956-os ellenforradalom. Sokan tévedtek, hibáztak, fizették meg drágán tévelygésüket, a kaméleon típusú egoista Tormos azonban csorbítatlanul tovább „úszott”. 1945-ben, az igazoltatások idején egykori professzorát, Erlingert téteti ki az állásából, hogy aztán maga foglalja el a neves matematikus katedráját. Jellemgyengeségének következő megnyilvánulása a kitelepítések idején történt, amikor nem mert közbenjárni a 80 éves volt nagykereskedő apósa érdekében sem. Karrierjére semmi sem vethetett árnyat, ezért szakítja meg kapcsolatát volt apáca nővérével is, tagadja meg őt a pártfelvételi gyűlésen tartott önbírálattal teli szónoklatában. Gátlástalansága az 1956-os események zűrzavarában tetőzik, ahol a rábizott ifjakat a véres összecsapásokba hajszolja. Az egyik pillanatban még hangzatos jelszavakat hirdet, a bukás után egy ügyes húzással viszont már mint az új rend „bástyája” jelenik meg. Cselekedeteinek okát természetesen igyekszik megmagyarázni önmagának, hogy aztán tisztára tudja mosni magát kollégája, Bors előtt, majd a cselekmény folyásában aktív részt vevő volt osztálytárs, az egykori szerzetes, Fidel előtt is. Talán saját magáról sem akarja elhinni, hogy mindig, amit tett öncélú cselekedet volt, amit a maga boldogulása érdekében követett el mások ellen. Matematikus lévén konkrét okokra hivatkozott, tényekre, melyek legyőzték a hitét és jóindulatát, s így mintegy kénytelen volt az objektív körülményeknek, a külső kényszernek engedelmeskedni. A kontrollálhatatlan emberi reakciók, a pirulás, a zavardottság azonban elárulják, amikor lelki igazságosságát próbálja bizonyítani. Akik személyesen ismerik kiábrándultan fordulnak el tőle, s a megváltozott társadalmi valóság sem nyújt már többé táptalajt a kétszínű karrierista törtetésnek. Felesége, aki pedig a legnehezebb időkben csak miatta aggódott, most csalódottan válik el tőle. A társadalom igazságszolgáltatása pedig az, hogy lehetetlenné tette számára a bizalommal való további

visszaélést, megfosztva professzori katedrájától azért, hogy az új nemzedék ne róla vegyen emberségből példát. Tormos még a felmentését is úgy próbálja beállítani, mintha az számára egy újabb lehetőséget jelentene, ahol mint tudós-matematikus másként érvényesülhet. Egyetlen dolgot nem tud megmagyarázni az osztálytársaknak az érettségi találkozáson – az utolsó pillanatban, zárórára mégis megjött –, hogy miért nem vették fel a pártba. Ez számára érthetetlen, de még ebben az érthetlenségben is igyekszik a maga pártjára állítani a többieket. Thurzó nem kíván teljes képet adni Tormos Gusztáv alakjáról, pályájáról. Az író szemmel láthatóan egy célra törekszik, a karrierizmus természetrajzának felvázolására. Épp ezért a drámában minden más csak arra szolgál, hogy kiemelje Tormosnak ezt a szocialista társadalomba nem illő magatartás-formáját, és megmutassa, hogy milyen sors vár a tormosgusztávokra egy új, szabadabb társadalomban. Összekapcsolja tehát a karrierizmusnak, a kétszínűségnek az elemzését a konkrét társadalmi-történelmi viszonyok vizsgálatával. A változó világ megváltozott, más és más feltételei nem befolyásolják a jelleme alakulását. Tormos mindvégig jellemtelen, szubjektív érdekeit szem előtt tartó karrierista ember marad, aki aljas tetteit tíz év elmúltával is folytatja, míg az őt elítélő pozitív hősök mint Bors és Fidél a változó időkben szintén változatlanul becsületesek maradnak. A jellemelemek ez a statikus ábrázolása vitatható, azonban Thurzónál épp ennek a segítségével sikerült rámutatnia, hogy a képmutatáson, opportunizmuson alapuló karrierizmus mely történelmi időszakban fejlődhetett leginkább. Tormos az 1950-es évek első felében, a személyi kultusz idején érte el pályája csúcspontját, így rajta keresztül Thurzó a demokrácia egyes torzulásának tükrét adta. A drámában három ember büntetéséről is szó esik. Steingruberéket nyilas ténykedésért ítélték el 1945-ben, Fidel unokaöccsét az 1956-os ellenforradalomban való részvételéért büntették meg. 1954-ben igaztalanul, koholt vádak alapján Borsot csukták le, hogy helyét Tormos Gusztáv vegye át a tudományos tanácsban. Mi sem jellemezheti jobban a társadalmi anomáliák fokozódását, mint az a tény, hogy Borshoz hasonló ártatlanul elítélt emberek ültek a börtönökben és karrierista törtetőik a vezető funkciókban. Természetesen karrieristák most is vannak – s ezt Thurzó is jól tudja, hiszen hőseinek jelleme nem változott meg a darab folyamán – csakhogy a fennálló társadalmi viszonyok már meggátolják érvényesülésüket, számukra, Thurzó szavaival élve, eljött a záróra. (Innen a darab találó címe!) Sajátos írói hitvallásra utal, hogy csak valamiben igazán hívő és reménykedő, bár különböző világnézetű Fidél és Bors tudja megtörni az individualizmus diadalútját. Nagyszerű érzékkel, s annak ellenére, hogy ez Thurzó első drámája, találó színpadi eszközökkel tudta jellemezni figuráit. Nyelvi stilizációval, jól időzített utalásokkal kitűnően tudta érzékeltetni a különböző korok atmoszféráját. Mindezekon túl az egész drámára mégis jellemző valami egysíkúság. Talán túl élesen sikerült megrajzolni a gátlástalan Tormos alakját, s a pozitív hősök is túl tisztán fénylenek a koromsötétre rajzolt háttérben.

Az elemzett három drámával több hasonló gondolatot villant fel Wolfgang Johó Érettségi találkozó-ja is, s bár műfajilag nagy az eltérés köztük – hiszen regénnyel van dolgunk – mégis a számos eszmei-gondolati azonosság indokoltta teszi a mű felemlítését. A regényíró egy negyvenéves jubileumi vacsora, illetve az ezt követő néhány nap története kapcsán vall kortársairól. Johó már műve elején érezteti, hogy hősei, a volt osztálytársak mind alaposan megváltoztak, s nem éppen előnyükre. A történelem viharos fordulatai, a második világháború, s az ezt követő nehéz, szigorú évek ugyancsak kemény próbának tették ki az egykori ifjakat. A hajdani osztálytársak teljesen átalakultak külsőleg és belsőleg egyaránt, felvettek egy erőltetett tartást, egy színes maszkot, s abból szemlélik a világot és volt pajtásaikat is.

Nemcsak testileg nehezedtek el, s nem csupán a zsírpárnák torzítják arcukat és alakjukat, hanem megfásult lelkük minden unottsága és közömbössége is áthatja mozdulataikat és gesztusaikat. Ernst Hägelin, gyárigazgató, Theo Anschütz, törvényszéki főügyész, Werner von Birkenfeld borgazdaságvezető, Paul Reitlinger főorvos lett, s a többiek is „valakik”, de egyben majd mindannyian azonosak, elégedetlenek önmagukkal s a világgal, ugyanúgy, mint Bukovčan, Rozov és Thurzó darabjainak szinte valamennyi hőse. Elégedetlenek, mert távol kerültek az ifjúkor szép álmaitól, az ambíciózus tervektől, s helyette az egyhangú jólét, az unalmas gondtalanság jutott osztályrészül nekik. A butábbak elégedettek, mert mindennapi jó evés-ivás teljesen kimeríti és kielégíti őket. S ez bőven megvan.

A hatvan felé járó jubilánsok gyermekei már igencsak különböznek szüleiktől, új utakon járnak, másfajta ideálokat kergetnek, más a világfelfogásuk is. A lebilincselő stílusban mesélő író az érettségi találkozó kapcsán a főtémán túl érinti regényében a szülők és gyermekek modernebb, de jóval kényesebb kapcsolatát is.

Összevetve a négy művet elmondható, hogy az eszmei hasonlóságok ellenére is mindegyik szerző sajátos módon dolgozta fel és speciális nemzeti viszonyainak szemszögéből vizsgálva tárta elénk kora nemzedékének kritikáját. S bár mindegyik író más-más kompozíciót és formai elemeket választott – amelyek külön elemzésére e rövid dolgozatunkban nem térhettünk ki – de a négy szerző mondanivalója félreérthetetlenül közös. A humanizmusért szálltak síkra az emberibb, pózok, álarcok nélküli szabadabb világért.

IRODALOM

- A. Анастасьев: Виктор Розов Москва 1966.
O. Дзюбинская: Кто вышел в люди, Театр 1967/7. с. 109—110
И. Партикиева: Четыре встречи с детством
Театральная жизнь 1967/12 с. 13—15.
В. Рыжова: Путь к спектаклю, Москва 1967. Искусство
М. Строева: Спрашивайте с себя, Театр 1967/8. с. 16—21
Р. Беньяш: Без грима и в гриме
Ленинград 1971. /изд. 2-ое, перераб. и доп./
Hermann István: Thurzó Gábor, Záróra Új Írás 1963. 1. sz. 126—127.
Osváth Béla: Thurzó Gábor, Záróra, Kortárs 1963. 4. sz. 622—623.
Rónay László: Thurzó Gábor Budapest. 1974. 98—102.
Rényi Péter: Dráma és erkölcs, Társadalmi Szemle 1963. február 65—78.
Szuchy M. Emil: Thurzó Gábor, Záróra, Irodalmi Szemle, Bratislava 1972. X. 957—958.
L. O. Predstavujeme Ivana Bukovčana, Film a divadlo 1967. december
Pavol Palkovič: Dramatická trilógia I. Bukovčana. Slovenské pohľady 1971. č. 1.
Vladimir Štefko: Niet „Samých” dobrých chlapcov. Tatran, 1968.